

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Розглядаються питання теоретико-правового аналізу поняття та сутності юридичних конструкцій в сучасних умовах. Автором визначаються особливості юридичних конструкцій як складової юридичної (правотворчої) техніки, розглядаються питання їх місця і ролі як засобу правотворчої техніки, а також проводиться аналіз значення юридичних конструкцій в процесі пізнання правових явищ.

Ключові слова: юридична конструкція, юридична техніка, правотворчість, нормативно-правовий акт, правовідносини.

Рассматриваются вопросы теоретико-правового анализа понятия и сущности юридических конструкций в современных условиях. Автором определяются особенности юридических конструкций как составяющей юридической (правотворческой) техники, рассматривается вопрос места и роли юридической конструкции как средства правотворческой техники, а также проводится анализ значения юридических конструкций в процессе познания правовых явлений.

Ключевые слова: юридическая конструкция, юридическая техника, правотворчество, нормативно-правовой акт, правоотношения.

The article analyses concept, values and requirements for the creation of juridical constructions as legislative techniques. The author focuses on the research into the most important characteristics of the juridical constructions such as their content, structure, essence and functions.

Key words: juridical constructions, juridical techniques, legislative techniques, regulatory and legal relations, law relations.

З набуттям Україною незалежності, проголошення її демократичною, соціальною, правовою державою постає питання про необхідність створення та стабілізації законодавства, адекватного потребам суспільства, створеного з врахуванням досвіду та демократичних традицій українського народу.

Сьогодні вказує на те, що значно збільшився обсяг правового регулювання та нормативно-правового масиву, але на жаль, це не покращує становища в законодавчій сфері. Зокрема, значна кількість законодавчих актів є неефективною, не вирішено питання колізійних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, а тому потреба у вдосконаленні способів викладу правових норм, в осягненні спеціальних юридичних знань в сфері права, розробці ефективних юридичних конструкцій, стає все більш необхідною у творенні правової держави.

Певна неузгодженість між теорією і практикою дає підстави стверджувати про необхідність підвищення рівня правової системи суспільства, виникає потреба вдосконалення юридичних конструкцій в сучасних умовах генези права.

Юридична конструкція сприяє всебічному висвітленню змісту норм права, допомагає уникнути прогалин у знанні змісту правової норми, а також юридично грамотно, раціонально розв'язати конкретну задачу.

Враховуючи множинність застосування юридичних конструкцій, умовно кажучи, від норми права до правового інституту, від складу правопорушення до конструкцій різноманітних договорів у цивільному праві, слід відмітити, що час від часу деякі аспекти зазначеної проблеми висвітлюються у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених у загальнотеоретичній та галузевій площинах, у контексті пізнання юридичних явищ.

Певні особливості характеристики юридичних конструкцій розглядаються в працях вітчизняних та зарубіжних філософів, спеціалістів з теорії держави і права, а також представників галузевих юридичних наук, таких, як: С.С. Алексєєв, П.П. Андрушко, В.К. Бабаєв, В.М. Баранов, Є.В. Благов, С.М. Братусь, Н.А. Влащенко, С.Ю. Головіна, Г.Д. Гурвіч, Ж.О. Дзейко, Т.О. Доценко, А.В. Іванчин, Р. Ієрінг, В.М. Карташов, Т.В. Кашаніна, М.С. Кельман, Д.А. Керимов, Б.О. Кістяківський, Т.В. Кленова, В.П. Коняхін, М.М. Коркунов, Н.Ф. Кузнєцова, О.Е. Лейст, А.М. Лушніков, М.В. Лушнікова, С.П. Маврін, Ю.Л. Марєєв, Д.І. Мейєр, О.Г. Мурашин, С.А. Муромцев, А.М. Нашиц, В.С. Нєрсєсянц, А.С. Піголкін, Д.Є. Пономарьов, Б.Г. Розовський, Р.А. Ромашов, В.П. Сальніков, О.Є. Спиридонова, М.М. Тарасов, Ю.О. Тихоміров, В.О. Толстїк, М.Д. Шаргородський, Ю.С. Шемшученко, О.Ф. Черданцев, О.І. Юшик та інших.

Завдання даного науково-теоретичного дослідження полягає в висвітленні поняття та деяких аспектів сутності юридичних конструкцій в сучасних умовах генези права, визначенні особливостей юридичних конструкцій як складової юридичної (правотворчої) техніки, їх місця і ролі як засобу правотворчої техніки, розкритті значення юридичних конструкцій в процесі пізнання правових явищ.

Предметом наукового пошуку є юридична конструкція як структурний елемент правотворчої й правозастосовної сфери.

Юридичні конструкції є елементом юридичної техніки. Юридичні конструкції являють собою таке структурне розміщення правового матеріалу, яке характеризується внутрішньою єдністю прав, обов'язків і форм відповідальності певних осіб.

М.М. Тарасов відносить юридичні конструкції разом з питаннями аналітичної юриспруденції та механізмом правового регулювання до методологічних проблем юридичної науки, підкреслюючи при цьому, що методологічні традиції аналітичної юриспруденції ще далеко не вичерпані правознавцями, та не реалізовані в належній мірі¹.

Визначення підходів до вивчення правових явищ забезпечує саме методологічна функція юридичної науки. Завдяки використанню методології пізнання є можливим успішний науковий пошук, результат якого знаходить підтвердження в повсякденній практичній діяльності людини.

В юридичній літературі спостерігається різноманітність думок щодо визначення поняття юридичної конструкції. Так, дослідники В.М. Баранов, Т.О. Доценко, Ю.Л. Марєєв, О.Ф. Черданцев під юридичною конструкцією розуміють ідеальну модель, яка відображає структурну побудову врегульованих правом

суспільних відносин чи їх елементів та є методом пізнання права та відносин, що ним врегульовані.

Інші дослідники вбачають в понятті юридичної конструкції тільки «схеми, моделі, типові зразки, що використовуються законодавцем для формування правових норм»², зосереджуючи увагу лише на можливості їх застосування у законодавчій сфері.

На нашу думку, поняття юридичної конструкції можна сформулювати таким чином, що юридична конструкція – елемент правотворчої техніки, що виступає ідеальною моделлю структурного розміщення правового матеріалу, яке характеризується внутрішньою єдністю прав, обов'язків і форм відповідальності відповідних осіб та одночасно є методом пізнання права та відносин, що ним врегульовані.

Розкриття змісту юридичних конструкцій стає можливим через розуміння їхньої структури як цілісної системи зі згрупуванням впорядкованих і взаємозв'язаних елементів. Для структури юридичних конструкцій характерні системні властивості, оскільки внутрішній зв'язок між елементами юридичних конструкцій виявляється у впорядкуванні її складників та їхній єдності і повноті, у певному змістовному і функціональному спрямуванні.

Отже, аналіз сутності юридичних конструкцій вбачається можливим через розкриття особливостей їхньої структури. Юридичні конструкції є впорядкованими і взаємозв'язаними елементами, які створюють певну цілісність.

Функціональні характеристики юридичних конструкцій надають змогу дослідити їх місце і роль у правовій системі в сучасних умовах генези права. Ефективність розробленої юридичної конструкції неможлива в повній мірі, якщо не враховано специфіку її прояву в правозастосовній площині.

Сфера і особливості врегульованих правом суспільних відносин визначають особливість тієї чи іншої юридичної конструкції. Для цивільного права, як правило характерні такі юридичні конструкції як «договір», «право власності», «добросовісний набувач» тощо. Кримінальне право, в свою чергу, використовує конструкції «складу злочину», «звільнення від кримінальної відповідальності» тощо.

Отже, для кожної галузі права характерні свої усталені конструкції. Наявність таких конструкцій, в першу чергу, свідчить про техніко-юридичний рівень розвитку даної галузі права. Юридичні конструкції являють собою комплекси правових засобів, які утворюють типізовані моделі, які відповідають різновиду суспільних відносин.

Елементи юридичних конструкцій проявляються в тому, що вони являють собою моделі, які є формою відтворення реальності та виступають засобом побудови нормативного матеріалу. Юридичним конструкціям притаманно також така властивість як можливість визначати особливості певних суспільних відносин чи їх елементів, вони створюються в результаті здійснення логічних операцій абстрагування й типізації, окрім того, об'єкти, які вони відображають, перебувають в сфері правового регулювання і мають властивість підлягати формалізації.

Стосовно юридичних конструкцій як засобу законодавчої техніки в наукових джерелах існує думка, що юридичні конструкції, саме як засоби законодавчої техніки, не виступають ґносеологічною категорією, на відміну від юридичних конструкцій, що використовуються наукою як метод пізнання права. Це пояснюється тим, що хоча законодавча техніка ґрунтується на досягненнях юридичної науки та інших суспільних наук, вона не здійснює функції пізнання права³.

О.Ф. Черданцев визнає юридичні конструкції гносеологічною категорією та інструментом пізнання правових явищ. На його думку, юридична конструкція є особливою моделлю, яка створюється для дослідження специфічного об'єкта – права. Це визначає і гносеологічне значення юридичної конструкції⁴.

Поділяючи думку О.Ф. Черданцева про те, що юридична конструкція є «формою відображення дійсності»⁵, вважаємо, що дослідження юридичної конструкції дозволяє отримати більш узагальнені і поглиблені знання про реально існуючі правовідносини.

Сучасний стан наукового опрацювання проблем юридичних конструкцій має перехідний характер, який виявляється, в першу чергу, у переусвідомленні місця і ролі існуючих у правовій системі юридичних конструкцій та виробленні нових, спроможних забезпечити відповідний рівень правової системи суспільства.

Тривалий час ці проблеми залишалися поза увагою і дослідників правотворчої техніки і, безпосередньо, законодавців. На даному етапі до складових елементів юридичної техніки очевидний стійкий інтерес, у зв'язку з чим актуалізуються питання, пов'язані з розумінням сутності юридичних конструкцій.

Зокрема особливо актуальним є аспект техніко-юридичної досконалості законодавчих актів, забезпечення їх системності в умовах постійного зростання їх кількості, розширення сфери правового регулювання.

Юридична техніка і, насамперед, техніка вироблення законів держави – законодавча техніка – є визначальним засобом забезпечення ефективності правового регулювання суспільних відносин. Переосмислення ролі і значення юридичної техніки в праві та правотворчій діяльності створює відповідні умови і для переосмислення деяких аспектів розуміння юридичних конструкцій.

Важлива роль відведена юридичним конструкціям у процесі нормотворення, де вони виступають в якості засобу побудови нормативного матеріалу, засобу юридичної техніки. Зазначене свідчить про те, що юридична техніка, насамперед, – це сукупність специфічних засобів, правил та прийомів найбільш оптимального правового регулювання суспільних відносин.

Юридична техніка, поділяючись на законодавчу (нормотворчу) та правозастосовну, які відіграють важливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин, додають нормам права логічну завершеність, обумовлюють послідовність їх викладу, визначають зв'язок між нормами права, сприяють повному, чіткому врегулюванню тих чи інших стосунків (чи їх елементів). Формування юридичної конструкції законодавцем спрямована на те, щоб з належною повнотою визначити всі її елементи. Тобто юридична конструкція виступає основою, яка є підґрунтям для формування нормативного матеріалу.

Звертаючись до римського права, Р. Ієрінг зазначає про існування в ньому певних правових положень як певної юридичної реальності, не усвідомленої юристами на теоретичному рівні⁶. З загальнотеоретичних позицій таку можливість виокремлює і О.Ф. Черданцев, відмічаючи, що спочатку, виникла нормативна конструкція, відображена в нормах права. Вчений підкреслює, що конструктивний вираз норм права, яке тільки виникло, не було свідомим, оскільки утворювалось стихійно⁷.

Сучасний підхід до правового регулювання характеризується все більшою увагою до юридичних конструкцій. Стихійне формування нормативних юридичних конструкцій в рамках юридичної практики та їх прямий регулятивний вплив, не повинні нехтуватися, хоча цей процес є більш прийнятним для періоду становлення права та формування правових систем.

З викладеного можемо зробити висновок про те, що розуміння характеру системного викладу норм права та усвідомлення їх конструктивного зв'язку відбувається поступово, правова наука створює юридичні конструкції, які стають важливим орієнтиром, методом пізнання права та свідомо використовуються законодавцем як засіб побудови нормативного матеріалу.

Під теоретичними конструкціями О.Ф. Черданцев розумів засіб побудови нормативного матеріалу, до якого звертається і який використовує законодавець⁸. Іншими словами, теоретична конструкція є моделлю, на основі якої законодавець вибудовує реальну нормативну юридичну конструкцію. Об'єктом вивчення науки є норми права, а відтак і ті нормативні юридичні конструкції, які прямо чи опосередковано закріплені, відображені в нормах права.

Між нормативною та теоретичною конструкціями відсутня грань, яка принципово відокремлювала б одну від іншої, оскільки юридична наука аналізує норми права, а відповідно, і ті нормативні юридичні конструкції, які прямо чи опосередковано закріплені, відображені в нормах права. Нормативна юридична конструкція знаходить вираз в конструкціях юридичної науки і, навпаки, теоретичні конструкції можуть перетворитися в нормативні. В більшості випадків ті та інші співпадають. Тобто, на нашу думку, можна говорити про єдину юридичну конструкцію, що має певну мету та здійснює гносеологічну або нормативну функцію.

Використання юридичних конструкцій як засобу побудови нормативного матеріалу, нарівні з іншими моментами, що обумовлюють системність норм права, їх тісний функціонально-логічний зв'язок, вимагає системного тлумачення, з'ясування змісту правових норм з урахуванням зв'язків, передбачуваних, зокрема, і юридичною конструкцією.

У процесі тлумачення методологічне значення мають і ті юридичні конструкції, що відображені в окремій нормі права. Можна припустити, що практично більш важливо застосування конструкцій при з'ясуванні тієї частини змісту правової норми, де висвітлюються фактичні обставини, ситуації, на які розповсюджується дія даної норми. Це пояснюється тим, що тлумачення такої частини правової норми зазвичай є складнішим, аніж тієї її частини, в якій вказані юридичні наслідки⁹.

Як вбачається з вищевикладеного, юридична конструкція є потужним інструментом узагальнення життєвих ситуацій, вона сприяє концентрованому виразу сутності права, одночасно виконуючи функцію класифікації при регламентації різноманітних юридичних ситуацій та проявів права в житті суспільства.

Юридичні конструкції займають чільне місце серед існуючих способів формування змісту нормативних актів, оскільки суттєво підвищують якість і продуктивність правотворчої діяльності. У правозастосовній діяльності юридичні конструкції допомагають проаналізувати юридичну справу враховуючи знання юридичної науки, підвищуючи таким чином коефіцієнт її корисної дії.

1. *Тарасов Н.Н.* Методологические проблемы юридической науки. – Екатеринбург. – 2001. – С. 246. 2. *Рарог А.И., Грачева Ю.В.* Законодательная техника как средство ограничения судебного усмотрения // Государство и право. – 2002. – № 11. – С. 94. 3. *Дзейко Ж.О.* Юридичні конструкції як засоби законодавчої техніки: поняття, значення та вимоги до їх створення // Українське право. – 2007. – № 1. – С. 17–29. 4. *Черданцев А.Ф.* Юридические конструкции, их роль в науке и практике // Известия высших учебных заведений: Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 12–19. 5. Там само. 6. *Юридическая техника* (из Иеринга) // Юридические записки. – Т. 4. Изд. Редкиным П. и Яневичем-Янев-

ским К. – С.-Петербург: В Типографии Департамента Уделов, 1860. – С. 117–148.
7. *Черданцев А.Ф.* Юридические конструкции, их роль в науке и практике // Известия высших учебных заведений: Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 12–19. **8.** Там само.
9. Там само.